

אדם בתוך עצמו הוא גר

שמואל יוסף עגנון נולד בשנת 1888 בעיר בוצ'אץ' אשר בגליציה, עלה לארץ בשנת 1908 והתגורר ביפו ובת"א. ב 1912 היגר עגנון לגרמניה, חזר לארץ בשנת 1924, וחי בירושלים עד מותו בשנת 1970. בשנת 1966 הוענק לו ולמשוררת היהודיה נילי זק"ש פרס נובל לספרות.

בשלושת השבועות הקרובים – ימי בין המצרים – נעסוק בקוצר רוח בחורבן ביצירות עגנון (שנולד אגב על פי המסורת בתשעה באב), ונפתח בחורבן ביתו של אדם.

ביתו של עגנון חרב עליו מספר פעמים. ביוני 1924, לאחר שהות של שתיים עשרה שנה בגרמניה, פרצה דליקה במלון הדירות בעיר הומבורג בגרמניה בו התגורר עגנון עם אשתו ושני ילדיו. השריפה כילתה את כל רכוש המשפחה ואת ספרייתו של עגנון שהכילה כארבעת אלפים ספרים, רבים מהם יקרי המציאות. אולם החמור מכל היה אבדן כל כתבי היד של יצירותיו, פרי עבודה של שמונה עשרה שנה, ובראשם הרומן הגמור והמוכן לדפוס 'בצרור החיים' (שכונה 'רומן האלף' על שום אלף הדמויות שאכלסו אותו). שבור רצון והמום, מתקשה עגנון לחזור וליצור, ומול עיניו מרצדים כל הזמן גווילים נשרפים ואותיות פורחות. בעקבות טרגדיה זו מחליט עגנון לחזור לארץ ישראל, ומשלים תהליך של חזרה לשמירת מצוות מלאה.

בקיץ 1927 התחוללה בארץ רעידת אדמה שגרמה נזקים כבדים ואבדן נפש, בעיקר בירושלים ובשכם. בית משפחת עגנון במרכז העיר ירושלים ניזוק קשה, והמשפחה מחליטה לשכור בית בשכונה מבודדת ומנותקת בדרום העיר – שכונת תלפיות.

מאורעות תרפ"ט (1929) מתחוללים במספר ערים בארץ כמו ירושלים, חברון, צפת, ומוצא. מחשש לשלומם של תושבי השכונה המבודדת 'תלפיות' בירושלים, מורים אנשי 'ההגנה' על פינוי השכונה. הפורעים מחריבים את ביתו של עגנון, תוך שזידת חלק מהרכוש, ופגימת ספרים רבים מספרייתו המחודשת. באישון ליל מתגנב עגנון לביתו ומחליץ משם שני ילקוטים של כתבי יד, ובהמשך הוא חוזר עם קבוצת חיילים כדי לחלץ את ארכיון ארץ ישראל שהיה בביתו. הפעם עגנון מְשַׁנֵּס מותניו ומחליט לבנות את ביתו בשכונת תלפיות. בשנת 1932 נכנסת המשפחה לביתם החדש והיה בו קרוב לארבעים שנה (הבית פתוח עד היום לקהל הרחב ונערכות בו פעילויות תרבות מגוונות).

עגנון מתייחס רבות בסיפוריו לחורבן הבתים, כמו בסיפורים 'עם רדת היום', 'פת שלימה', 'הסימן', 'שני משלים', 'מאויב לאוהב' ועוד. אולם מעבר לכך, מוטיב הבית ומשמעותו הסמלית שוזרים רבים מסיפורי עגנון. הבית והמשפחה מסמלים את היציבות והביטחון של האדם הנבוך בעולם המודרני כנגד הספקות, המקריות והכוחות הדמוניים המשתוללים בחוץ, הקשורים לחורבן הבית ולניתוק מהמשפחה ('ביער ובעיר', 'והיה העקוב למישור', 'עידו ועינם', 'אורה נטה ללון', 'בהיפוך אירוני ב' האדונית והרוכל', ובניגוד מעניין לרומן 'הכנסת כלה'). הרעיון הזה מבוטא ביתר שאת בקובץ 'ספר המעשים' אשר פוענח על ידי ברוך קורצווייל, והמהווה מפתח להבנת יצירת עגנון כולה. בסיפור 'פת שלמה' מנותק הגיבור ממשפחתו ונתון במאבק בין עולם הסדר הישן של הד"ר יקותיאל נאמן (הלא הוא משה רבינו) ובין עולמו השדדי של מר גרסיאל (הלא הוא השטן שהתלבש בדמות סוחר האריגים שגרם לשרפת ביתו של עגנון). בסיפור 'מדירה לדירה' מיטלטל הגיבור בין דירתו הישנה לדירתו החדשה על כל המשמעויות הנובעות מכך. במספר סיפורים עומד הגיבור מול 'בעל הבית' (הלא הוא ריבוננו של עולם) כאשר מצד אחד הוא רוצה בקשר וקירבה לבעל הבית, אך מצד שני הוא חרד וירא מבעל הבית המרוחק והבלתי ניתן להשגה כמו ברומנים 'המשפט' ו'הטירה' של קפקא.